

רות נצר

פסיעותיו של הנודד

מסעותי בעולם במחוזות גיאוגרפיים
מיתולוגיים, ספרותיים ופואטיים

אגודת
האקדמאים
היהודיים

הסדרה למדע ורוח

עורך הסדרה:
פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:
פרופ' שלמה גיורא שוהם
פרופ' עודד מימון

רות נצר

פסיעותיו של הנודד

מסעותי בעולם במחוזות גיאוגרפיים
מיתולוגיים, ספרותיים ופואטיים

הוצאת אֶזְרָא

Ruth Netzer

The Wanderer's Footsteps

**My travels around the world in geographical,
mythological, literary and poetic realms**

צילומים: רות נצר
עריכה לשונית: רתם כסלו
עיצוב העטיפה: אבי אלקיים

מסת"ב: 978-965-7876-19-0 ISBN:

© כל הזכויות שמורות להוצאת אֶדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ו – 2026

© Copyright 2026 by Idra Publishing

Idra Press <IdraPublisher@gmail.com>

<http://idra.org.il/>

סידור, עימוד, לוחות והדפסה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

לזכרו של נחום מגד

נחום מגד (1936-2021) היה פרופסור ללימודים ספרדיים ולטינו-אמריקאיים ולמדע הדתות באוניברסיטה העברית בירושלים. היה אחד החוקרים הבולטים של התרבויות הקדומות באמריקה המרכזית והדרומית. במחקריו הצליח להגיע למקומות ולטקסים האסורים ביותר לזרים באמריקה המרכזית. קיבל תואר של חבר כבוד מידי השבטים המקומיים ואף ייצג שבטים אינדיאניים במפגשים בינלאומיים. כתב ספרים על מיתוסים ועל שמאניזם בתרבויות אלה ושני רומנים.

תוכן העניינים

מבוא	9
מסע למרכז אמריקה – למרכז האדמה. (מקסיקו וגואטמלה, 1994)	17
הצמא המציק לדגים במים. (הודו ונפאל, 1996)	46
טרנס-תרפיה במקדש באלדג'י. (הודו, 1996)	74
הכתובת על הקיר – השירה על הקירות. (דרום אמריקה, 1995)	88
אני מנשק מה שאני זוכר ומה שאני שוכח. (בוליביה, פרו, אקוודור, 1995)	94
החיים הם במקום אחר. (פראג, 1997)	121
העץ ושורשיו. (אינדונזיה – יאווה, באל, סלואסי, 1997)	131
על החיים ועל המוות ועל האבות. (אינדונזיה, 1997)	172
אבותי.	187
מדוזה ודובדבנים. (טורקיה, 1998)	196
אלכימיה, חלומות העולם והאדונית. (פורטוגל, 1999)	224
המיתוס והציקדות. (איי יוון, קיץ 1999)	265

284	 דיוניסוס בארוחת צהריים בטוסקנה
	(2011)
286	 זהב ועוד ועוד: רשמי מסע בבורמה
	(2012)
295	 אתיופיה – מיתוס ומציאות
	(2016)
300	 שמחה וקרנבלים בסרדיניה
	(2017)
308	 האבן והמדבר
	(מרקו, 2018)
314	 אפילוג
327	 ביבליוגרפיה
333	 מפתחות
333	 טקסים
334	 מקומות
336	 מושגים
337	 שמות

מבוא

"אם אומר לך שהעיר אשר אליה פונה המסע שלי
אין לה המשכיות בחלל ובזמן, אל תחשוב שתוכל לחדול
מלחפשה, אולי בשעה שאנו מדברים היא צצה פזורה
בתוך גבולות ממלכתך".

(איטאלו קאלווינו, הערים הסמויות מעין)

"תולדות האדם הן הרגע שבין פסיעותיו של הנודד".
(פרנץ קפקא)

ה ספירלה של מעגלי חיי הולכה אותי אל עמים ומסעות בשנים
1994-2018, ועליהם אספר כאן. בכל שנה, גיחת מסע למרחקים,
ובכל שנה יותר ויותר כתבתי בה, לעצמי. כתיבה כמעט יומיומית, במחברת
יומן המסעות, שאגרה את פירורי החוויות, ואלה הלכו ונצטברו ליומן מסע
אישי אינטנסיבי, יותר ויותר מודע לעצמו, של רשמים, רגשות והרהורים,
כשבצדה השני של המחברת נרשמים חלומות הלילה.
בו בזמן צילמתי ללא הרף.

מאוחר יותר נולדו שירי המסע, כך היה לאחר המסעות הראשונים. אולם
עם השנים החלו השירים כותבים עצמם כבר במהלך המסע עצמו.
בסופו של דבר הפך כל מה שנכתב במסעות ובעקבותיהם למסע אחד,
ואז, כל מה שאני דרכו בעולם התגבש לספר הזה.

*

המסע ומסע הכתיבה הולידו הבנות ויותר ויותר גם חידדו קשב חושי. יותר
ויותר זה מה שנהיה חשוב לי – לראות, לחוש, להקשיב, להיות.
שוטטתי כדי לחיות וכדי לכתוב, כדי לתעד ולהתוודע אל מה שמעבר לי.

כמו זנון, האלכימאי הנודד של מרגריט יורסנאר,¹ רגלי שוטטו בעולם "כחֲרָקִים בִּסְפָר תְּהִילִים". ואז ההתרחשות, ההיפתחות, לאיזשהו חופש פנימי.

שיר זן אומר: "הַדֶּרֶךְ הַגְּדוֹלָה הִיא לֹא שְׁעָרִים, / וְאֶלֶף רְחוּבוֹת נִכְנָסִים בָּהּ. // וְהַנִּכְנָס בָּזָה הַשְׁעָר לֹא שְׁעָר / יִהְיֶה חֲפָשִׁי בֵּין שְׁמַיִם לָאָרֶץ".²

*

כמו אלבר קאמי, גם אני מבקשת את הארץ המובטחת, את העולם שמעניק מפגש בלתי אמצעי, שפודה את האדם מבדידותו; עולם של "דוכני הפירות, אבטיחים אדומים בעלי גרעינים שחורים, ענבים שקופים למחצה ודביקים – כל כך הרבה סיוע למי ששוב אינו יודע להישאר לבדו... כלומר – כל אחד ואחד... השבילים הנותנים ריחם בינות עצי האלה וקני הסוף, כל כך הרבה אותות של אהבה למי שנאלץ לחיות לבדו... כלומר – כל אחד ואחד".³ לקאמי, כמו ליוצרים מערביים רבים, "האושר המבורך" יימצא בארצות בראשית, בפראי, בקמאי, בפגאני. שם הוא מחפש, ובורא, את תקוות "האבן הצומחת",⁴ תקוות אבן הנשמה שמצמיחה את הנפש מתוך עצמה.

*

בפעם הראשונה חוויתי את העולם בבחינת נפש בפארק ילוסטון בארצות הברית, כשהגייזרים פעמו מלב האדמה הבראשיתית, כשהמים שעלו מ"תת-ההכרה" של האדמה נעו על פניה, רוחשים צבעים וצורות קלידסקופיות, עמוסי מינרלים צבעוניים, כאילו מי הנפש התת-קרקעית מציירים את עצמם בתנועתם.

- 1 יורסנאר, מרגריט, היצירה בשחור (תרגום: אביטל ענבר), ספרית פועלים, 1988, עמ' 16-15.
- 2 שחר, דוד (עריכה ותרגום), חכמת זן, הדר, 1987, עמ' 100.
- 3 קאמי, אלבר, פנים וחוש (תרגום: עדינה קפלן), רשפים, 1997, עמ' 49.
- 4 קאמי, אלבר, "האבן הצומחת", הנפילה, גלות ומלכות (תרגום: צבי ארד), ספרית פועלים, 1975.

אחר כך, במסע לקניה, במרחבי נופיה של אפריקה, הכתה בי ההכרה שאלמלא המבט לא היה עולם. שהמבט הוא תודעה הבוראת עולם. שהעולם זקוק למבט אדם; המבט הבורא. ושעכשיו זה המבט ההכרחי שלי.

כמה נדהמתי לגלות, מאוחר יותר, בזיכרונות המסע של יונג בקניה את אותה חוויה עצמה, שהתרחשה באותו מקום: "הנה הייתי שם ראשון בני אנוש, שנוכח שזהו העולם, אך לא ידע שבאותו רגע הוא עצמו ברא אותו לראשונה במבטו".⁵

אנחנו חוזרים על עצמנו. חוזרים על חוויות שהיו כאן לפנינו. העולם מוליד דימויים והדימויים מולידים עולם; נולדים דימויי המיתוס. אנחנו נולדים.

הדימויים המשותפים של האדם באשר הוא והדימויים הייחודיים לתרבות זו או אחרת נשזרים אלה באלה. הדימוי יוצר את המיתוס, והמיתוס יוצר את הטקס החי.

במקום שבו המיתוס נולד, לפעמים אפשר עדיין לזהות את עקבותיו בנוף או בנוף האנושי. כפי שאמר פעם יהודה עמיחי, לטבע ולנוף יש תת־מודע שפועל כל הזמן. לכן בהררי אררט מחפשים את שרידיה של תיבת נח. לכן האינדיאנים מזהים בשרטוטי קווי ההרים את פני האינקה הישן ובאגם טיטיקקה את דמעות האל. לכן האבוריג'ינים האוסטרלים מזהים בשבילי הדרך את נתיבי החלום שבהם הלכו ורקדו אבותיהם וכך בראו את העולם. גם היום הם ממשיכים ללכת בנתיבי החלום ולברוא את העולם, כי זמן החלום – זמן המיתוס – חי כאן ועכשיו.

ואני, בטלטלה על גבי סירה שהיתה כקליפת אגוז על גלי ענק בים האיאוואי, דימיתי את צוקי הים הפזורים סביב כאותם גושי סלע שפוסידון, אל הים, זרק בחמתו אחרי אודיסאוס. כי במקום שהאלים נולדו הם אינם בבחינת סיפור מיתולוגי, אלא הם חיים.

הם חיים בטקס ובפולחן, בפגאני, במאגי, במיסטי ובאקסטטי. לכן צריך לנסוע. לפגוש את האלים השוכנים בנפש שהיא עולם. המיתוס מספר על האלים בנפש, על חלקי נפשנו שהוענקו לאלים. בכל מקום שבו הייתי־היינו – עם בן זוגי, עם קבוצה או עם עצמי – הכרנו

5 יונג, קרל גוסטב, *זכרונות חלומות מחדשבות* (תרגום: מיכה אנקורי), רמות, 1993, עמ' 240.

לעצמנו מיתוסים כדי להשיב לעצמנו את חלקי הנפש האבודים, חלקי הנפש שנהפכו לסיפור עתיק המסרב להיכחד.

הלכנו בנתיבי החלום, שהם נתיבי המיתוס, שהוא הווה מתמיד. כמו המיתוסים, אני מבקשת שהמסעות האלה ימשיכו להתקיים בי כהווה מתמיד. אם כי אולי, בסופו של דבר, לא היו המסעות האלה אלא אמתלה, כדי שייוצרו בתוכי החיבורים שהמתינו להתרחש.

כדי שאוכל להשלים את המיתוגרפיה הפרטית שלי. משום שארצות בראשית הן כפיל נפשנו – הן מושכות אותנו בחבלי קסם, כמו גלומה בהן הבטחה שיעניקו לנו חיוניות ומעמקים.

אנחנו נמשכים וגם נרתעים, במשיכה-רתיעה אל הלא נודע בנפש העולם, שהוא הזר-האחר. הצבעוני, האקזוטי, הקרוב לשורשיו, התם, האינטואיטיבי, החכם. אבל הוא גם המאיים, האפל, היצרי, הפרימיטיבי, המלוכלך, המסוכן. אנחנו נמשכים ונרתעים. אל מה וממה? ומהו העולם כפי שהוא? ומה משמעותם של גילויי העולם? האם הם הם עצמם או שאינם אלא סמלים, ואם כך, מה הם הדקדוק, האלגברה והלשון שנשכחו, שאם נפענח אותם נדע את העולם?

לפעמים אנו משלים עצמנו שנפענח את הקוד. קאלווינו מנפץ את האשליה: "ביום בו אדע את כל הסמלים... האם אצליח להיות סוף-סוף אדון של ממש על ממלכתי?... 'מלכי, אל נא תאמין באפשרות הזאת; שכן באותו יום תהיה אתה עצמך סמל בין סמלים'".⁶ ובכן, עלי להרפות מן הסמלים. ורק זאת – לתעד את הפרטים הקטנים והגדולים. את פרטי החוויה, את המבט, את הזיכרון בטרם יהיה לשכחה.

לראות את העולם במבט זן; העץ הוא עץ. חלקים של יומני המסע הם תיאור עובדתי; דג חד-כיווני. חלקים אחרים הם דג מפרס; הוא מנסה לדבר. לפעמים הוא סנטימנטלי מדי.

לפעמים אני מתבוננת בדג והוא מתבונן בי. אני כותבת כדי למצוא את הטון הנכון.

6 קאלווינו, איטאלו, הערים הסמויות מעין (תרגום: גאיו שילוני), ספרית פועלים, 1984, עמ' 26.

אני כותבת את עצמי.

אני כותבת כדי לשוב מן החשיבה המתבוננת והמגדירה אל החוויה, אל ההוויה של העולם. המשורר וולטר מתיז מנסח זאת כך: "אהובתי אומרת שאני חושב / יותר מדי, לעצא, ואפשר שהצדק אתה. / צערה של המחשבה נובע מכך שהיא באה במקום / העולם שהממנו לכלל מחשבה".⁷

כדי לשוב אל העולם וליצור קשרים חדשים בין לשון ותשוקה, כלשונו של מתיז, אני כותבת שירה. השירה מאפשרת לי להיות את העולם ובו בזמן להיות בו כדימוי, בלתי מתפענח כאשר יהיה.

והמסע שלי בעולם הוא אמתלה כדי לאסוף דימויים. עברו שנים עד שהבנתי שהיעד הוא נקודה אחת, בפנימה.

איל מגד מגלה במסעו "את שמו / המפחש של המקום / שהוא / בדיוק פה".⁸

כשאני כותבת, אני בדיוק פה.

*

אני נוסעת בעולם מתוך השירה, שהיא ורידי העולם, ופתאום נבהלת מפני החמצת העולם. אני כותבת:

"אני קוראת שיר / מתוכו מזדהר כמה / שהעולם / ולא מבחינה איך / ברגע זה, מסביבי העולם / הרחק ובהתמדה טווה / את צבע האוקר הרוי שלו. / לרגלי החול מכפף עצמו / ומוליד גמות: חמש גמות / היו בחזיוני ובמרקז גמת העין. / נמלים פלסו את מסלולן הבלתי / נראה בין גרגרים אינסופיים. / קונכית הים הדהדה: רצי הגלים, / תשוקת הים. שמוורתי נרדמו / ברחשם. רק הנמלים שמרו / את גמות החול, מתנת החול / אל הכפר של לבי. / כך או כך, האור נספג בחול / מעניק חסדיו בטרם יעלם / ומחר נסע מכאן".

ובכן, נסענו. הנסיעה הראשונה עם נחום, לסיציליה, הצמיחה בי שיר: "ככה זה. סמטאות הכפר באי הקטן / מגדרות קרשים נושנים, קיסוסים, פדי / בוגגויליות ותמונות הצלוב. אשה קטנה / לבושה שחרים מנידה

7 מתיז, וולטר (תרגום: משה דור), מעריב, 21.11.1997.

8 מגד, איל, קרפה, זמורה ביתן, 1990, עמ' 65 (אין קשר משפחתי בין איל מגד לנחום מגד).

בְּרֵאשֶׁה: 'גְּרֻצָּה' // וְאֵנוּ סְפוּגִים רִיחוֹת גְּפְרִית מִמְקוֹי הַמַּיִם / הַחֲמִים סְמוּךְ לָיִם, נוֹצְרִים אֶת קוֹלוֹת / הַגֶּשֶׁם הַכֶּבֶד שֶׁנִּבְלַע בֵּין גְּפְנֵים / כְּלֹא הָיָה // סֵלַע קִיקְלוֹפִי מִצְהִיב בָּיִם / וּמֵאֲפִיל. בְּרֵאשׁוֹ נִדְלַק מִגְדְּלוֹר / בְּעֵבוֹר אוֹדִיסֵאוֹס וּפּוֹסִידוֹן / לְקֶרְאֶתָם צָפִינוּ / הֲלֹא הֵם שֶׁקָּרְאוּ לָנוּ לְהַפְלִיג אֶל הָאֵי / הַמִּינוֹרִי הַזֶּה, הַמִּתְקַמֵּט סָבִיב עֶשֶׂן גַּעֲשִׂי / פּוֹעֵם כְּמִטְרוֹנוֹם סְמוּי."

הַמַּסְעוֹת הַבָּאִים הַצְמִיחוּ שִׁירֵי מַסַּע שְׁמִימָשׁוּ בִּי אֶת מִילוֹת הַשִּׁיר שֶׁכָּתַבְתִּי עֶשֶׂר שָׁנִים קוֹדֵם לָכֵן:

"מִשְׁהוּ גְדוֹל אוֹחֻז מִמְּנִי לְמַגֵּעַ / הַמְּלִים הַמְּפִלְאוֹת שֶׁמְגֵרוֹת לְצִמְחָה / מַחֲזוֹת הַדְּמוּת אֲשֶׁר אֵתָּה לְשֹׁכֵן / בְּקֶרְבִּי קְרוּעָה לְמַסְעוֹתֶיךָ אֲנִי לְמַסְעוֹתֶיךָ."

*

והנה, בכל פעם שנסעתי לארץ אחרת, היו לילותי מלאי חלומות ערים, הרבה יותר מהרגיל. כדרכי, רשמתי הכול.

בנסיעה לספרד, שקדמה למסעותי לארצות של תרבויות קדומות, התקיפו אותי – כך ממש – חלומות גדולים, מפעימים. מה רצו ממני? הבנתי ולא הבנתי. חלומות גדולים באו גם במסעותי האחרים.

במסע לאינדונזיה הגיעו חלומות, שזרקו אור ופשר על החלומות ההם, מלפני עשר שנים, וכמו נסגר מעגל.

אני מספרת כאן על חלומותי במסעותי, משום שהם חלק בלתי נפרד ממסעי הפנימי. מחיי. מאמונתי.

הארצות האחרות הן תמיד גם בבחינת ארצות תת־ההכרה האינסופית, נחלת האנושות כולה, שמתוכה מגיחים החלומות. אולי לכן החלומות במסע ערים כל כך. בכל מסע אל ארץ אחרת, ובמיוחד במסע אל מחוזות הטבע ההיולי של תרבויות קדומות. אולי נשמתי היתה שם אי פעם. כך המסע הופך להיות מסע התחדשות, מסע חניכה אל טבע עצמי, שבתוך הטבע הגדול ממני. אני משערת שזה קורה גם לאחרים.

*

כמה אבסורדי שאנחנו נוסעים אל ארצות קדם כדי לחיות את הראשוני, שהן עצמן הולכות ומאבדות.

כך גם באשר לחלומות. חלומותי התעוררו שם ביתר שאת. ומה באשר לחלומותיהם?

יוג מספר שבמסעו לאפריקה פגש מרפא שבטי שאמר לו, בדמעות בעיניו, שבימים עברו היה חולם והיה יודע אם יש מלחמה או מחלה או אם הגשם קרב ולאן יש להוליך את העדרים. סבו אף הוא עדיין חלם חלומות. אך מאז באו הלבנים לאפריקה לא התגלו עוד חלומות לאף אחד. "שוב אין צורך בחלומות כיוון שהאנגלים יודעים הכול!"⁹

*

מסעי הוא סיפור הליכתי בתוך תרבויות, ופני התרבויות הן כפני האלים שעיצבו את השקפת עולמן ואת אורח חייהן. בהתחלה היו לי האלים השלכות של הנפש, סמלים, דימויים שהוחצנו. בהמשך, אבני יסוד אלה של הנפש נהיו לי ישות חיה. הישות החיה שהתברר לי שלקראתה יצאתי.

אן סקסטון כותבת על מסע החיפוש אחר האלים בעולם, שבסופו "חֲזָרָה אֶל בֵּיתָה הַקָּטָן / וְכָל אֱלֵי הָעוֹלָם הָיוּ סְגוּרִים שָׁם בַּחֲדָר הָרַחֲצָה. // סוּף סוּף! / קִרְאָה בְּקוֹל / וְנִעְלָה אֶת הַדְּלָתוֹת".¹⁰

כפי הנראה, מאז ומעולם היו אלי הנפש בביתה שלה. בביתי שלי.

*

אחרי מסעותי הראשונים חלמתי איך בים כמו רחש גדול עובר בתוכו, כמו גלים, חומים כרעפי חרס, עולים מתוכו ונעמדים, כאילו שכבו בתוכו עד כה ועכשיו נעמדו, ואז מתרוממים מתוך הים, בזה אחר זה, פסלים ענקיים, חומים, גולמיים, קדומים, כבדים, כמו פסלי אלים קדומים, תערובת של פסלים אפריקאיים ופסלי אי הפסחא, עומדים בשורה בתוך הים, זה לצד זה, מביטים אל מרחבי הים. ואז רואים דמויות של ילידים מהלכים בים, אוחזים יחד גוש סלע אדמתי חום, גוש גדול כל כך, של אדמה ושורשים בתוכה, כאילו משחזרים איך מגוש אדמה שכזה פיסלו את האלים. בחלומי הזה קמו האלים לתחייה ונהיו, מתוך ים הנפש.

9 יוג, זכרונות חלומות מחשבות, עמ' 248.

10 סקסטון, אן (תרגום: סבינה מסג), הליקון, 22, 1979.

*

כשמכירים שהעולם הוא השתקפות שמחזירה לנו את עצמנו, אז הקו הספירלי שב אל תחילתו. שב הביתה.

ואז גם הכתיבה משתנה. יותר ויותר נפתחת, מתרחבת; אישית ואינטימית עם עצמי ועם הקורא. יותר ויותר אני כותבת את הדברים מתוכם, ולא על אודותיהם. חומרי חיי, הרהורים וזיכרונות אישיים נמזגים בהווה המסע. אני משתנה. משנה לשנה זה משתנה.

זנון האלכימאי הנודד אומר: "עיניך הרואות... שצליין אמיתי אני, הדרך ארוכה... העולם גדול... הלוואי שריבונו של עולם ירחיב את לבו של האדם לממדיהם של החיים... אחר מחכה לי ואני הולך אליו... מי? ... אני עצמי".¹¹

*

שוב ושוב יוצאת לדרך, מתוך געגוע, שהוא תנועת הנפש מעצמה. נכון שמישהו כבר הלך כאן לפני. אבל אף אחד לא הלך בדרך שנועדה רק לי. לכל אחד הדרך שלו. השער שלו. הדרך יודעת אותי, היא מוליכה אותי לקראתה. כאילו מקצה הדרך מישהו משליך לקראתי את החבל שאני נאחזת בו ללכת לקראתו. לכן כל אחד חייב ללכת מחדש. עלי ללכת; להוציא לאור, בהליכתי, את כתב הסתרים שמוטמן שם בעבורי.

אנחנו הולכים. רגלינו פוסעות על קלידי העולם.

11 יורסנאר, היצירה בשחור, עמ' 15-16.

מסע למרכז אמריקה – למרכז האדמה

(מקסיקו וגואטמלה, 1994)

"כל תושב ותושב... בוחר לו את העיר התואמת את תשוקותיו, מתבונן בה תוך שהוא מדמיין לו שהוא משקיף אל בבואתו".

(איטאלו קאלווינו, הערים הסמויות מעין)

כשהיו מדברים על מיתולוגיה הייתי חושבת על מיתולוגיה יוונית, עד שלפני שנים רבות הגיע לידי הספר "קצאלקואטל"¹, שמספר על דמותו המיתית המרהיבה של נחש הנוצות האצטקי הקדום, ספר שפרץ אלי באור מזור, מפתה ומעורר השראה. אז לא העליתי בדעתי שיום אחד אכיר את

1 פורטיו חוסה לופז, קצאלקואטל (עריכה ומבוא: נחום מגד), הקיבוץ המאוחד, 1979.